

Dnes, kdy se již definitivně uzavřelo 20. století a kdy nás nové tisíciletí vítá katastrofami, hodnými těch nejodvážnějších antiutopií, je nezbytné vydat se proti proudu času a čerpat z duchovních hodnot minulosti inspiraci, sílu a snad i naději. Protože duchovní potenciál, z něhož se rodila více než před sto lety moderna a poté avantgarda bez ohledu na ty nejdrastičtější vnější okolnosti permanentních revolucí a válek, svědčí o tom, že síla ducha a umění je vykupující. I v dnešní době, kdy je vše hypermarketní, globalizační a tržní, je někde v hlubokém podzemí naší osobnosti něco osamělého a často zraňovaného, čemu se ještě v první polovině 20. století říkalo duše. Ve vysokohorském Dagestánu mi jednou obyvatelé aulu vyprávěli, že místní ženy vaří vždy ve čtvrtek navečer před svátečním dnem islámu vonné byliny, jejichž vůně se živí duše jejich zemřelých, kteří se toho dne vždy vracejí domů. Nevím, zda knihy mají nějakou vnitřní vůni, jsem však ze staré školy a proto věřím, že je žádná komputelizace nemůže ohrozit. Pojala jsem hlubokou úctu k islámu, když jsem viděla, že pro staré vysloužilé korány mají zvláštní schránu ve střeše malých podsaditých mešit na výspách nad auly, protože svaté knihy se sluší pohřbívat.

Předkládaná monografie zrála dlouho a měla svoji předeheru ve dvou publikacích, mapujících terén 19. a začátku 20. století – jednou z hlediska žánru poemy, podruhé prismatem secese jako dominantního stylu začátku 20. století, v němž byly již zárodky dalšího vývoje umění. Za to, že bylo možno ve výzkumu pokračovat, vděčím laskavé podpoře grantů, které mi udělila Akademie věd ČR. Díky tomu bylo možné za trojí návštěvy Ruska doplnit materiály i fotodokumentaci z tamních archivů, knihoven, galerií, muzeí i jejich depozitářů. Další podklady jsem mohla získat za studijních pobytů ve Vídni, Paříži a Praze. Ráda bych při této příležitosti poděkovala všem, kdo mi při této práci pomáhali. Laskavostí zesnulého profesora Sergeje Hraběte a jeho rodiny jsem získala nezbytné podklady k práci a mohla jsem pořídit fotodokumentaci jeho obrazové kolekce ještě řadu let před tím, než se stala majetkem Národní galerie v Praze, kde jsem s jejím svolením mohla dodatečně prostudovat veškeré obrazové materiály, jež se staly součástí monografie. Podobně děkuji za vstřícnost Národnímu muzeu v Praze, Moravské galerii v Brně, Tretjakovské galerii v Moskvě, Divadelnímu muzeu a Státnímu Ruskému muzeu v Petrohradě i Uměnovědnému institutu při Ministerstvu kultury v Moskvě, jehož vedení mi pro návštěvu těchto institucí vydalo patřičná doporučení. Za velkou pomoc děkuji i dr. Valerii Kulakovovi z Moskvy, doc. Galině Bínové, doc. Halyně Myronové z Brna a dceři Grigorije Musatova Noře Musatové, navazující vlastní tvorbou na svého otce. Díky mé pařížské rodině mi byl umožněn několikerý pobyt v Paříži; výsledky těchto cest byly zhodnoceny

již v mých předchozích publikacích. Za vlídné přijetí vděčím rovněž svým moskevským a petrohradským přítelkyním, stejně jako pražským přátelům z Čápkovy rodiny, v jejichž domě, plném knih Josefa Palivce a obrazů Pavla Brázdy a jeho ženy Věry Novákové, to dýchá dávnou kulturní tradicí, jejíž nositelkou je i moje přítelkyně s tím tradičním rodinným jménem Helena.

Již v samém názvu této knihy je zakódována dynamika pohybu, bez něhož by nebylo života. Proces utváření moderny, který se začal někdy v sedmdesátých letech 19. století, čerpal své zdroje nejen z děl autorů, k nimž se představitelé moderny či avantgardy otevřeně hlásili, nýbrž i z dob dávno minulých, kdy se skryté a nenápadně rodilo mnohé z toho, co posléze napomáhálo utvářet poetiku nového umění. Proto je v próze věnována pozornost např. vztahu moderny a renesance, impulsům zralých děl ruských klasiků, v mnohém předcházejících modernu i avantgardu, či proměnám sémantiky i tvaru romantického dramatu a pohádky v inscenační praxi ruské i české moderny a avantgardy. Podobně je tomu i v oblasti poezie, jejíž modernistické i avantgardní fáze čerpají systematicky jak z antiky, tak z baroka, klasicismu, romantismu či realismu. V literatuře i umění se nic neztrácí, jen nabývá v proměnách času novou podobu, odpovídající změně estetického citění, provázajícího nové modely společenské situace.

Symbol cesty se pak stává leitmotivem celé knihy, neboť dává možnost přecházet od jednoho žánru k druhému, hledat jejich skryté souvislosti, stejně jako vztahy mezi jednotlivými typy umění, přinášející jejich tvůrcům nové inspirační možnosti. Monografie je nesena snahou zachytit vývoj literárních rodů, tak či onak spjatých s vytypovanými uměleckými styly či směry. Historismus, charakteristický pro celé 19. století, je přítomen i v moderně a avantgardě, často však v konfigurované podobě, jež do této časové kategorie začleňuje nejen současnost, ale i budoucnost, ať již v podobě depresivních antiutopií často apokalyptického rázu, nebo intencionální futurologie, jež dala název jednomu z nejnvýbojnějších avantgardních směrů. Zájem o kulturní odkaz minulosti se projevil nejen ve volbě tematiky či v začleňování děl do různých historických etap, ale i v návratech k modelovým dílům, procházejícím poté transformací literární, hudební, výtvarnou či divadelní – v tomto případě často v synkretické podobě. Vzájemné vztahy mezi jednotlivými typy umění, zvláště pak mezi literaturou a výtvarným uměním, spjatým s vytypovaným rusko-českým kontextem, vedlo ke vzniku kapitol, věnovaných různým typům ekfráze. Vedle dramatu se práce dotýká i některých problémů divadla a scénografie. Začleňování ruského materiálu do českého prostředí vede přirozeně k hledání určitých paralel ve vývoji obou literatur, jež snad zpětně mohou ozřejmit jejich vlastní kořeny či sepětí s jiným literárním kontextem.

Výzkum období, jehož kultura svou vyhrocenou polemičností a nejednoznačností výpovědi, spjatou s neustálým hledáním, má tolik společného s naší současností, vede nutně ke kladení otázek. Kde jsou zdroje tohoto neobyčejného uměleckého a myšlenkového kvasu, jež vychrlil takové množství podob, jež se střídaly v tak rychlém sledu? Jaká je jejich genealogie a v čem spočívají příčiny jistých rozporů mezi uměleckým programem a vlastní uměleckou praxí? Kde je spojnice mezi směry programově zcela protichůdnými? Jakou roli sehrály promě-

ny mýtu a symbolu či metafory a alegorie? Jaké je poslání tohoto často mučivého hledání pro současného vnímatele? Jaké jsou filozofické zdroje tak rozsáhlých proměn v životě i v umění, které předcházejí dnešní realitě, jež vykryštovala do tvrdě destrukční postmoderny?

Klást podobné otázky je podstatně jednodušší, než na ně odpovídat. I tato kniha chce spíše upozorňovat na možná řešení, než dávat jednoznačné odpovědi. Protože cesta za vědeckým poznáním se podobá horské túře s mnoha zákruty a prudkým stoupáním, na jehož vrcholu se otevírá pohled na nové horizonty, jenž nás provokuje k dalšímu putování.

